

Posudek bakalářské/magisterské diplomové práce
Posudek - Závěrečná práce - CŽV

Student: Juda KALETA

Obor: ČJ - D

Název práce v českém jazyce: „Past na čtenáře“ jako narativní strategie a možnosti jejího didaktického využití.

Název práce v anglickém jazyce: "Trap for the Reader" as a Narrative Strategy and Chances for Its Didactic Use

Vedoucí práce: PhDr.Ondřej Hausenblas

Oponent práce: prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

Posuzovatel diplomové práce o textových pastech se musí doznat, že upadl do pasti předjednaného čtení, které vycházelo ze signálů textových rámců a na dlouho komplikovaly přístup k textu a jeho sdělení. Především to byl rozsah práce, který je na práci magisterskou na samé hraně uznatelné požadované délky, pak volba teoretických autorit, která nás posílala kamsi na počátek hnutí, jež se pokoušelo o *cognitive turn*, tedy o změnu paradigmatu ve vědě (příčemž následný vývoj ukázal, že šlo spíše o zčeření na okraji sémiotického rybníka). Posuzovatel tedy očekával kritičtější přístup k uvedeným konceptům, rovněž aktuálnější příspěvky z tohoto teoretického rámce a neokamžitě souhlasné přijímání vousatých autorit. Také rozsah didaktické části (přibližně 20 stran, v průběhu kterých dojde na 5 různých literárních textů) vzbuzoval podezření z ukvapenosti a povrchnosti pisatele. A to oponent nezmiňuje údiv nad rozsahem metodologické části (10 stran) a teoreticko-typologizační části (20 stran) v případě textu DIPLOMOVÉ MAGISTERSKÉ PRÁCE, který nechce jen aplikovat, ale současně navrhopvat či inovovat.

Predispozice negativního typu posilovaly formulace, které jako by mířily k přitakání čtenářské svévoli, či k bezproblémovému přidělení takové míry svobody skutečnému čtenáři, že by to hrozilo dojít až ke zlhostejnění textu, ke ztrátě jeho významové identity, např.: „kognitivistický přístup není schopen pracovat se záměrem autora – vycházíme totiž z vnímání čtenáře.“ To je ovšem přístup, který se průběžně stával pastí už pro Zichovu estetiku, jenž se z ní ovšem pokoušel trvale uniknout i přes tvarovou psychologii, aby neupadl do tenat ztráty významu textu. (Důvod, proč oponent odkročuje poznámkou o Zichovi na počátek století, je dán snahou upozornit na fakt, že tato komplikovaná a stále silně kontroverzní otázka není vynálezem kognitivistů, ale je přítomna v literární vědě přinejmenším od okamžiku, kdy se modernističtí literární teoretici pokusili zaklapnout víko rakve nad pozitivismem.) Obava z toho, že jednotlivý element převezme rozhodující roli při interpretaci celkové struktury trvale pronásledovala teoretické myšlení dvacátého století a má na jeho počátku podobu mereologie Pražské školy a na jeho konci například postřehu narativního kognitivisty Uri Margolina: „Autor coby psychofyzická osoba si dává za úkol dosáhnout u svých čtenářů určitého epistemického a estetického (tj. uměleckého a poznávacích) účinku a poskytnout jim určitou „představu“. Musí zvolit strategii, která bude v tomto ohledu

efektivní, a způsob prezentace vyprávěného je v případě literární tvorby významnou součástí strategie. Každý způsob prezentace je pak projevem určitého kognitivního stylu, tendence ke konkrétnímu způsobu zpracování informace; jako takový vytváří rozhraní mezi poznáním a osobností.“ (Margolin: Kognitivní věda, činná mysl a literární vyprávění. (Praha 2008, s. 12) Naštěstí se tedy zdá, že i v případě kognitivní vědy, chce-li být literární vědou, musí převážít pokora před literárním sdělením a ekovské pojmy hyperinterpretace či podinterpretace zůstanou v platnosti a spíše než s pojmem past budou souviset s čtenářskou nedostatečností, popřípadě s hloupostí, tj. stále budou schopny identifikovat skutečnost, že význam má svoji nelhostejnou identitu.

Podobně sporným momentem se v případě této práce stává, když její autor formuluje výtku, že tradiční literární věda se nevěnovala recepci, tedy čtenáři, a upřednostňovala otázky výstavby a geneze textu (s. 18). Tímto výrokem zaniká nejenom práce na funkčním pojetí pražské školy a obětován do bezvýznamnosti je například princip sémantického gesta, ale kupříkladu i recepční estetika s pojmem horizont očekávání. Rovněž také není pravdou, že by literární teorie až pod vlivem kognitivní vědy zaměřila svoji pozornost na všechny typy narativů, bez ohledu na literární rovinu: Proppův zájem o lidové vyprávění, Ekův o bondovky, Barthesův o reklamní narativ či Hermanův o přirozené vyprávění jsou jen střípky z velké mozaiky zájmu literární vědy o periferii, či svědectvím směny mezi periférií a centrem.

Postupně však oponent musel konstatovat, že krátkost textu DP nebyla způsobena povrchností, ale záměrnou výrazovou úsporností a snahou o maximalizaci významu sdělení. Výsledkem pak není zkratkovitý, ale přehledný text, jehož výklad je možné sledovat. Metodologické pasáže dokazují, že máme před sebou diplomovou práci, která se převážně opírá o česky publikované texty (s výjimkami), které jen (v původní i překladové podobě) doháněly vývoj v kognitivní naratologii a doposud nebyly s to překročit diskutabilní meze výběrovosti. Se zvolenými texty se však autor DP vyrovnal se ctí, a dokázal z nich pro sebe extrahovat srozumitelný a nakonec, jak se ukázalo i aplikačně podnětný instrumentář.

Teoretické a typologicko-teoretické jádro práce spočívá v části, která se věnuje různým typům schémat v literárním narativu, jejichž aktualizace vede k zakládání textových pastí. Auto DP tak označuje 1) antropomorfní podstatu literárních postav, 2) charakterovou bipolaritu postav, 3) povahu postav jako archetypů, 4) nespolehlivost vypravěče na rovině promluvy a 5) žánrovou synkrezi. V případě, uvažuje-li o konkrétních narativech, jsou jeho postřehy správné, není možné je však aplikovat jako obecné pravidlo. Skutečností je, že podobu textové pasti na sebe může vzít celá řada narativních (na rovině vyprávění je to například obrovské množství případů spojených s časovou organizací; na rovině příběhu pak například prostorové rámce), intertextuálních (ve všech podobách jako hypertexty, paratexty, metatexty...), žánrových (žánrové zcizení je stejně běžné jako žánrová synkreze), stylových (viz například Vančurův stylový kalk v modernistickém textu), ale i rétorických (klíčová může být v této souvislosti subversivní figura ironie) postupů. Práce tak v této části dokládá autorovu schopnost k pozorování procesů v konkrétních narativech, ale je vzdálena možnosti zobecnění, a to navzdory tomu, že autor DP k tomu směřuje. To by však bylo třeba hledat jinde, například na rovině narativních plánů. Seznam, který autor v této části uvádí, není proto ani zdaleka konečný, a vzhledem k charakteru textových strategií a proteovské podobě vyprávění se oponent domnívá, že jeho konečný výčet či jen pouhý pokus o něj by byl nepotřebně obsáhlý.

V případě části práce, kde se ukazuje didaktické použití teoretických závěrů a jejich aplikace na konkrétní materiál, autor přesvědčuje svoji věcností a formálním přístupem. Současně se ale v mnoha případech ukazuje, že jako teoretický rámec by docela dobře fungovala i stará dobrá sémiotika, a kognitivní věda tu nemá příliš práce. (Viz například významové pole výrazů doktor a kazisvět a v kontextu uvažování o významové nesjednotitelnosti Máchovy obraznosti, jak je představil Mukařovský ve studii o Máchovi a nejenom jeho oxymóronech.)

Závěr práce je založen mimo téma práce, protože začíná otázkou: „co tvoří kvalitní literaturu a co ji odlišuje od populární“ - což nebylo tématem práce a práce se k řešení této otázky ani nepřiblížila; začít tedy artikulací tohoto problému při psaní závěru práce nepovažuji za šťastné. Tento úsek textu je pak nedostatečně reflexivní a některé formulace vyznívají poněkud alibisticky (a někdy i nešikovně: „nepochybujeme o tom, že pozorný čtenář odhalí další typy pastí, které práce nepopsala“ – v té formulaci je ale obsaženo tvrzení, že bude-li čtenář pozorný, odhalí další pasti. Pozorný k čemu, k textu? Pak tedy není na místě tvrzení, že je práce nepopsala. Neměl by být čtenář spíše přemýšlivý, než pozorný?).

Práce Judy Kalety tak zůstává na půli cesty, ukazuje jejího autora jako pozorného interpreta, který je schopný respektovat výkladový rámec a v jeho logice objasňovat záměry své práce, analyzovat konkrétní narativy a vynášet nad nimi poučené interpretace, které se pak pokouší spojovat cestou syntézy a vyvozovat z těchto spojení generalizační soudy.

Pro obhajobu bych chtěl formulovat několik zásadních impulsů, které v práci vidím nedostatečně rozvinuty či uváženy: Co je cílem hodin, v nichž jsou využity texty, které v rámci svých strategií uvádí čtenáře do omylu, nechávají jej sledovat falešné stopy, pokoušejí se jej zmást – jaký má smysl v hodinách *literatury* práce s *literárními* texty, u nichž je textová past klíčovou významovou (a tedy textovou, nikoliv čtenářskou) strategií? (Upozorňuji na tabulku na s. 60, kde slovo cíle hodiny, je užito ve smyslu principy práce.) Nejsou touto metodou *literární* texty používány (zneužívány) čistě jen pro mimoliterární účely? Lze nějakým způsobem tematizovat při takto založené výuce skutečnost, že máme co dělat s *literárním* materiálem, a tedy obrátit pozornost zpět do tohoto mimořádného a nezastupitelného výseku skutečnosti? Nebo sem tento typ otázek nepatří? (Pro porozumění této skutečnosti oponentovi ani příliš nepomáhají výroky typu: „Kniha slouží jako podklad pro ilustraci literárně-teoretických pojmů“, s. 59)

Shrnuto – **práce je připravena k obhajobě** a ukazuje jejího autora jako přemýšlivého a pečlivého. Zůstává však jen v náznaku, nedoslovena, kriticky nereflektována. Autorský postup práce je založen na věcnosti a snaze o systematickosti, nikoliv však na problematizaci. Z přemýšlení a pečlivosti se tak občas ztrácí hloubka, která by současně potřebovala šíři, ochotu vycházet mimo vyznačované rámce, kriticky se ptát a zvažovat nejenom vlastní návrhy.

V Praze dne

.....

Podpis